

Korelacijski pristup romanu *Strah u ulici lipa* Milivoja Matošca u nastavi hrvatskoga jezika

UDK 821.163.42:371.3

Primljeno: 29.4.2011.

Stručni članak

Dr. sc. Vesna Bjedov¹

Filozofski fakultet, Osijek
vbjedov@ffos.hr

Ana Kalauz, mag. educ. philol. croat.²

OŠ Stjepana Antolovića, Privlaka

Sažetak

Korelacijski je pristup dio integracijsko-korelacijskoga sustava u nastavi Hrvatskoga jezika čijim je temeljnim obilježjem upravo povezivanje ili sjedinjavanje nastavnih sadržaja. Cilj je rada prikazati nekoliko mogućnosti korelacijskoga pristupa romanu *Strah u Ulici lipa*, Milivoja Matošca, inače lektirnoga djela u 5. razredu i to korelacijski odnos književnosti, hrvatskoga jezika i jezičnoga izražavanja te uporabu književnoga diskursa kao lingvometodičkoga predloška. Književni je diskurs poslužio kao korelat – povezujuća sastavnica u ponavljanju *fabule i njezinih dijelova* te *prepričavanja* (informativnoga i stvaralačkoga) i kao lingvometodički predložak u provođenju vježbe preoblikovanja provedene u obliku *stvaralačkoga diktata*, zatim u *diktatu s obrazloženjem* te

¹ Vesna Bjedov je viša asistentica na Katedri za metodike i metodologiju znanstveno-istraživačkoga rada nastave jezika i književnosti

² Ana Kalauz diplomirala je Hrvatski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Osijeku s temom *Romani Milivoja Matošeca u nastavi hrvatskoga jezika*. Radi kao učiteljica hrvatskoga jezika.

u dvjema gramatičkim vježbama: fonološkoj – *pisanje riječi sa skupovima ije, je* i morfološkoj – *razvrstavanje riječi prema kategoriji promjenjivosti*. U metodološkome okviru primijenili smo metodu deskripcije te postupak sustavnoga promatranja.

Ključne riječi: korelacija, lingvometodički predložak, fabula, stvaralački diktat, diktat s obrazloženjem

Uvod

Nastava je hrvatskoga jezika najuže povezana sa svim ostalim predmetima jer se sva nastavna komunikacija ostvaruje hrvatskim jezikom.³ S obzirom na to, iznimna je važnost hrvatskoga jezika, poglavito u razvoju komunikacije te u oblikovanju učeničke jezične kulture, ali i razvijanja odnosa prema književnoj i medijskoj baštini. „Komunikacijski odgoj i obrazovanje mogao bi biti samostalnim nastavnim predmetom u kome bi se stjecale znanosti o jeziku, retorika, logika, etika, estetika, filozofija i pedagogija. Kako bi ipak bilo prezahtjevno tako odrediti komunikaciju, u sadašnjim uvjetima najbolje ju je svrstati u nastavu materinskoga jezika u osnovnoj školi.“ (Vodopija, 1996.: 250.) Razgranatost nastavnoga predmeta u predmetna područja pruža različitost i bogatstvo nastavnih sadržaja te mogućnost njihova svrhovita povezivanja. Stoga je korelacijski pristup unutar nastavnoga predmeta vrlo čest, rekli bismo i neophodan, kako bismo učenicima omogućili stvaranje širokoga temelja i sveobuhvatnosti radi boljega i dugoročnoga razumijevanja nastavnih sadržaja. Stjepko Težak ističe da se „Vježbe izražavanja moraju oslanjati na gramatiku i književnost, gramatičko se znanje može stjecati i utvrđivati na analizi književnih tekstova i učeničkih pisanih sastavaka, a funkcija riječi može se otkrivati u interpretaciji filmskih i kazališnih djela.“ (Težak, 1996.: 98.) Navedenu tvrdnju Težak uobličuje u načelo međuovisnosti nastavnih područja ističući da je hrvatska riječ „...bitna sastavnica svih nastavnih područja hrvatskoga jezika.“ (Težak, 1996.: 98.) Osim toga, korelacijski je pristup dio integracijsko-korelacijskoga sustava nastave hrvatskoga jezika i književnosti čijim je temeljnim obilježjem upravo povezivanje ili sjedinjavanje nastavnih sadržaja. Ovaj sustav razumijeva promatranje nastavnih sadržaja u suodnosu s drugim sadržajima, kako unutar predmeta, tako i s drugim predmetima. Govoreći

³ Nastavni plan i program za osnovnu školu, HNOS, Zagreb, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2006., tekst uredili D. Vican i I. Milanović Litre, str. 25. U radu ćemo se koristiti kraticom PiP.

o korelacijsko-integracijskome sustavu, Dragutin Rosandić kaže kako se on temelji na „...povezivanju nastavnih područja u okviru nastavnoga predmeta (književnosti, scenske i filmske umjetnosti, jezika, izražavanja i stvaranja), nastavnih predmeta u okviru odgojno-obrazovnog područja (književnosti, filmske i scenske umjetnosti i jezika s likovnom i glazbenom kulturom te nastavom stranih jezika), odgojno-obrazovnih područja (jezično-umjetničkog područja s društveno-povijesnim i drugim odgojno-obrazovnim područjima).“ (Rosandić, 2005.: 206.) Zadaće su ovoga sustava višestruke, a usmjerene su poglavito prema učeniku, razvoju njegovih sposobnosti zapažanja, uspoređivanja i otkrivanja zajedničkih i različitih sastavnica među sadržajima. Sam pojam korelacija označuje suodnos, „...uzajamnu zavisnost, vremensko i prostorno povezivanje različitih dijelova. Korelacija je povezivanje po nekoj srodnosti, radi neke svrhe, pri čemu ne dolazi do bitnih promjena povezanih jedinica.“ (Težak, 1996.: 112.) Govoreći o integracijsko-korelacijskome sustavu, Težak ističe nužnost ostvarivanja korelacijskoga načela unutar samoga predmeta, s obzirom na prirodu hrvatskoga jezika kao predmeta u kojemu se riječ „...ostvaruje u govorenju i pisanju, u novinskoj, književnoj, filmskoj, kazališnoj, radijskoj, glazbenoj (vokalna muzika) pa i likovnoj komunikaciji (strip, riječ ukomponirana u sliku, naslov likovnoga djela).“ (Težak, 1996.:112.) S obzirom na to, u primjeni se korelacijskoga pristupa može govoriti o ravnopravnome ili različitome sudjelovanju pojedinih sastavnica, što znači da u zajedničkome procesu korelacije jednako sudjeluju, primjerice jezični, književni ili neki drugi sadržaji, ali i ne moraju, nego može postojati sadržaj koji je središnji i prema kojemu se uspostavlja suodnos s drugim sadržajima. Primjerice, jezgreni sadržaji mogu biti jezični i suodnos se može ostvariti s književnim i/ili filmskim sadržajima, odnosno nekim drugim. Također jezgra mogu biti filmski sadržaji, a korelativni jezični, književni ili drugi. Takvi središnji (jezgreni) sadržaji postaju korelati „...koji omogućuju uspostavljanje veza i odnosa između različitih umjetnosti, tj. umjetničkih djela iz različitih područja.“ (Rosandić, 2005.: 206.) Dakle, korelat je „...središnja jedinica korelacijskoga sustava, ima svoju samostalnu vrijednost i značenje u umjetničkom djelu, a ima i opće značenje u umjetničkom kontekstu, tj. novom estetsko-korelacijskom polju.“ (Kajić, 1991.: 13.)

Predmet i cilj rada

Težak kaže da je značajka hrvatskoga jezika „Sveobuhvatan pristup pojavama koje učenik mora spoznati.“ (Težak, 2003.: 522.) Vođeni tom činjenicom, u ovome ćemo radu razmotriti nekoliko korelacijskih mogućnosti koje nam pruža književni tekst u nastavi književnosti, jezika i jezičnoga izražavanja. U tom smislu odabrali

smo roman *Strah u Ulici lipa*, Milivoja Matošca⁴, inače neobvezno lektirno djelo u 5. razredu osnovne škole⁵, koji nam je poslužio i kao jezgreni korelat, i kao lingvo-metodički predložak. Polazeći od književnoga diskursa, prikazat ćemo mogućnosti uspostavljanja unutarpredmetnih veza između programskih sadržaja književnosti, jezika i jezičnoga izražavanja. U književnim ćemo se sadržajima usredotočiti na pojmove *fabula i dijelovi fabule*, u jezičnim na *sklonidbu imenica, promjenjive i nepromjenjive vrste riječi*, a u jezičnome izražavanju pozornost ćemo posvetiti vježbama prepričavanja (*informativnoga i rekreativnoga*, tj. *stvaralačkoga*), *stvaralačkome diktatu, pisanju riječi s glasovima ije, je* te *pisanju velikoga početnoga slova* s ciljem utvrđivanja nastavnih sadržaja. Navedeni su pojmovi sastavni dijelovi programskih tema 5. razreda, što navodimo u primjeru (1).

(1)

Fabula i dijelovi fabule (PIP, 2006: 37.)

Skлонidba imenskih riječi (PIP, 2006: 35.)

Promjenjive i nepromjenjive vrste riječi (PIP, 2006.: 34.)

Stvaralačko prepričavanje (PIP, 2006.: 36.)

Izgovor i pisanje riječi s glasovima *ije, je* (PIP, 2006.: 36.)

Pisanje velikoga početnoga slova (PIP, 2006.: 36.)

Mogućnosti korelacije istražili smo u neposrednoj nastavi.⁶ Dakle, cilj je rada prikazati nekoliko mogućnosti korelacijskih odnosa književnosti, hrvatskoga jezika i jezičnoga izražavanja te uporabu književnoga diskursa kao lingvometodičkoga predloška.

Metodologija

U metodološkome okviru koristili smo se metodom deskripcije u interpretaciji učeničkih uradaka nastalih tijekom nastave. Također smo se koristili metodološkim postupkom sustavnoga promatranja neposredne odgojno-obrazovne stvarnosti i bilježenja tijekom nastavnoga procesa. Sustavno je promatranje provedeno kontinuirano tijekom nastavnoga dvosata. U odnosu na tip nastavnoga sata, riječ je o ponavljanju nastavnih sadržaja književnosti, hrvatskoga jezika i jezičnoga izražavanja.

⁴ Matošec, M. (2002.). *Strah u Ulici lipa*. Zagreb: Znanje.

⁵ PIP, 2006.: 38.

⁶ Nastavni je dvosat održan 7. svibnja 2010. u Osnovnoj školi Josipa Kozarca u Vinkovcima, u 5.c razredu, pod vodstvom učiteljice mentorice Marije Čorić, prof.

Književni diskurs u suodnosu s jezičnim izražavanjem

U obrazovnim postignućima programske nastavne teme *Fabula i dijelovi fabule*, navedeni su pojmovi uvod, zaplet, vrhunac i rasplet radnje za koje se traži prepoznavanje i imenovanje. (PIP, 2006.: 37) Prepričavajući fabularni tijek, učenici su slijedili njezin ustroj pri čemu je istodobno uspostavljena korelacija s programskom temom *Stvaralačko prepričavanje*. Prepričavanje je podvrsta pričanja, „...reprodukcija pročitane ili odslušane priče, tj. ponavljanje fabule koju smo pročitali...“ (Težak, 2003.: 478.) Kao vježbu pripovijedanja, Težak ju dijeli na informativno i rekreativno (stvaralačko) prepričavanje. „Uobičajeno je informativno prepričavanje, kojemu je glavni cilj: obavijestiti slušatelja o bitnim sastavnicama neke priče pa, ako je lišeno subjektivnih, osjećajnih, imaginacijskih dodataka, moglo bi se reći da je informativno prepričavanje u isti mah i vrsta izvješćivanja.“ (Težak, 2003.: 379.) Upravo su informativno prepričavanje ostvarili učenici Klara, Filip, Jasna i Ena prepričavajući uvod, zaplet, vrhunac i kraj romana, primjer (2).

(2)

UVOD

Bio je miran dan u Ulici lipa. Članovi ulične družine Veslonožac, Praporac, Cvrkutalo, Šapica i Latica sjedili su na Alkibijadovoj ogradi, ispred spomenika gradskog senatora.

ZAPLET

Mir u ulici remeti dolazak dječaka Mungosa Nevade, koji natjera Šapicu da ga odvede kući i poslije mu prijete revolverom.

VRHUNAC

Družina se pobunila, Mungos je ostao sam. Otišao je kupiti stvari za par dana, a kad se vratio bio je tamo Tugoljub – starac koji je pobjegao iz staračkog doma jer mu je bilo dosadno. Tugoljubu je pozlilo te je Mungos otrčao po doktora Velikog Toma i tako pokazao da je zapravo dobar.

KRAJ

Na kraju saznajemo kakav je Mungos zapravo – dječak koji je pobjegao, osjećajan, to je nekakva maska – Mungos se povjerava da ga roditelji nisu povelili na ljetovanje i zbog toga je bio povrijeđen. Roditelji su ga ostavili kod tatinog prijatelja da uči za popravni ispit iz matematike i fizike, ali on je pobjegao. Mungos i Veliki Tom su se dogovorili da će doktor otići kod družine i pitati ih hoće li oprostiti Mungosu. Družina mu oprašta i roman sretno završava.

U navedenom primjeru, uočavamo sva obilježja informativnoga prepričavanja: u „kratkim crtama“, gotovo u natuknicama, učenici su iznijeli bitne događaje u knji-

ževnome djelu. Nakon prepričavanja, razgovor smo nastavili usmjerenim pitanjima o fabularnome sloju književnoga djela. Primjerice, kako su se članovi ulične družine osjećali kada je Mungos došao, zatim što je Mungos tražio od družine iz ulice te gdje je Mungos spavao. Učenici su odgovarali da su članovi družine bili uplašeni zato što je Mungos imao pištolj kako bi se obranio, zatim kako je Mungos tražio da ga Šapica odvede kući, a onda ga ucjenjivao i rekao da će mu napraviti neko zlo ako ne kupi bezvrijednu srećku. Također su naveli da se Mungos smjestio u Alkibi-jadovom podrumu te da je tražio da ga odvedu u grad i pomognu mu prenijeti neke stvari u podrum (ali to su bile stvari iz njegove kuće, nije ih ukrao). Prepričavanjem tematskoga sloja, učenici su se prisjetili događaja i likova te njihovih međusobnih odnosa. Uslijedio je zadatak pismenoga rekreativnoga (stvaralačkoga) prepričavanja. „Dodajući sadržaju nove elemente – asocijativne, determinativne ili kombinatoričke, učenik se stavlja u stvaralački položaj pa ovakve vježbe metodičari zovu stvaralačko prepričavanje.“ (Težak, 2003.: 479.) Učenici su, dakle, imali zadatak u prepričavanje dodati još jedan lik koji će biti Mungosovim pomoćnikom koji će zakomplicirati ti-jek radnje, što je u skladu s ključnim pojmovima propisanim u sklopu ove nastavne teme⁷. U sljedećim primjerima, (3), (4) i (5) donosimo nekoliko učeničkih uradaka.

(3)

Mungos i Škobra

Mungos je postao dobar, ali ne zadugo. Njega su, opet, mama i tata naljutili. Posvađali su se na moru. Sada Mungos mora živjeti s tatom, u maloj kolibi daleko od Ulice lipa. Mungos opet postaje zločesti dječak. Uzima svoj pištolj i osniva bandu s novim prijateljem Škobrom. Njih dvojica idu u Ulicu topola ponovno plašiti djecu. Na tom putu susreću Mungosove bivše prijatelje iz Ulice lipa. Oni primjete da je Mungos opet postao zločest i nasilan. Pitaju ga: „Što je bilo?“ On im odgovara da su mu se mama i tata posvađali i da... U tom trenu ih prekine Škobra s pitanjem: „Što se događa? Tko su oni?“ Mungos mu sve objasni. Tada Mungosovi bivši prijatelji njemu kažu da će sve biti u redu, da će mu se roditelji pomiriti i da će sve biti kao i prije. Mungos, svjestan svoje pogreške, uperi pištolj u Škobru. Škobra kukavički pobjegne. Mungos se tada ponovno pomiri s družinom i odluči da će postati dobar (Marko Čorkalo, 5.c)

U navedenome uradku uočava se novi lik – Škobra – koji živi u Ulici topola. Zanimljiva je poveznica između imena ulica – Ulica lipa – Ulica topola. Učenik je

⁷ U sklopu nastavne teme Stvaralačko prepričavanje, propisani su ključni pojmovi: prepričavanje, uvođenje novih elemenata u pripovijedanje (događaj, lik). (PIP, 2006.: 36.)

vođen razmišljanjem da postoje ulice koje nose nazive prema drveću, osmislio i sam jedan takav. Stvaralačko je prepričavanje u ovome uradku ostvareno i uvođenjem nove situacije koja govori o tome da Mungos shvaća da je pogriješio te se kaje za svoja zlodjela. Takva je situacija navela učenike na pomisao o mogućoj grižnji savjesti koju i sami osjete za vlastite propuste i pogriješke. Mungosovi bivši prijatelji izgovaraju riječi utjehe i vjere da će sve završiti dobro, a taj je optimizam i učenike potaknuo na takvo razmišljanje.

(4)

Marko Stožić bio je Mungosov najbolji prijatelj. On i Mungos sa sobom su uvijek nosili opasno oružje i pravili se „face“. No to što su oni radili bilo je jako loše i vrlo opasno. Jednoga danas su odlučili uplašiti djecu koja su se igrala u kvartu „tratinčica“. Nosili su dva revolvera i natjerali djecu da im daju svoju ušteđevinu. No u tom trenutku policija ih je uhvatila te su Mungos i Marko shvatili svoju pogrešku i sve objasnili policiji. Na kraju je sve dobro završilo, a Mungos i Marko su postali pristojni i dobri dječaci. (Ena Botić, 5.c)

U Eninu se uradku pojavljuje novi lik – Marko Stožić. Kao i prethodni, i ovaj sastavak pridonosi ostvarivanju odgojnih nastavnih zadaća što znači da potiče razvijanje kritičnosti i humanih moralnih uvjerenja jer se ističe da je to što su Mungos i njegov prijatelj Marko radili bilo „jako loše i vrlo opasno“. No, u odnosu na prethodni (Markov) uradak, u kojemu je Mungos sam uvidio svoju pogrešku, u drugome je (Eninom) sastavku bio potreban dolazak policije. U ovome je uradku također vrijedno spomenuti i uporabu dvaju žargonizama, *face* i *kvart* kojima je, kao otklonom od standardnojezične norme, učenica svoj sastavak dodatno približila ostalim učenicima.

(5)

Mali Joe
POVIJEST

Mali Joe se zapravo zove Đuro. Zbog svoje visine i izgleda uvijek nosi revolver i nož. Pridružio se Mungosu radi svoje sigurnosti. Voli drugima naređivati jer su ga u školi... (?)

IZGLED

Mali Joe je nizak, mršav dječak crne kose. Često oblači kaubojski šešir i kožnu jaknu s resicama. Ispod jakne oblači svjetlo-plavu košulju. Uvijek ima remen gdje drži revolver i nož. Nosi lažne brkove.

(Jasna Džanić, 5.c)

Uradak u primjeru (5) razlikuje se od prethodnih dvaju uradaka, ponajprije zbog uvođenja lika neobična imena, Mali Joe, koje asocira na likove iz kaubojskih filmova. Da je tomu tako, dokazuje i njegov opis u drugome dijelu: „...oblači kaubojski šešir i kožnu jaknu s resicama.“ Također uočavamo da dodani lik ne utječe na fabulu romana niti je s fabulom povezan – u sastavku se ne spominje ni Mungos niti itko iz Ulice lipa. Bez obzira na to, ovaj je uradak zanimljiv i po tome što ga je učenica podijelila na dva dijela. U prvome dijelu opisuje se povijest dječaka po imenu Mali Joe, odnosno navodi se njegovo pravo (pohrvaćeno) ime (Đuro) te crte osobnosti: „voli drugima naređivati“. U drugome dijelu sastavka učenica opisuje izgled Maloga Joesa, a opis je vrlo detaljan i zanimljiv, poglavito činjenica da nosi lažne brkove.

Na temelju navedenih učeničkih uradaka zaključujemo da su učenici ostvarili stvaralačko prepričavanje dodavanjem novoga lika i opisali njegove osobine, pri čemu su se prva dva sastava temeljila na opisu karakternih osobina lika, a u posljednjem se navodi i vanjski izgled.

***Strah u ulici lipa* kao lingvometodički predložak (Korelacija književnosti, jezika i jezičnoga izražavanja)**

Književni se tekst *Strah u Ulici lipa* može uporabiti kao lingvometodički predložak. „Tekst koji nam služi za potrebe nastave hrvatskog jezika nazivamo lingvodidaktički (lingvometodički) predložak.“ (Težak, 1996.: 101.) Izvor lingvometodičkih predložaka može biti sve što učenik sluša, čita, govori, piše. Lingvometodički predložak nastavnik nalazi u udžbenicima, priručnicima, vježbenicama za učenike, u priručnicima za nastavnike, u obvezatnoj i neobvezatnoj đučkoj lektiri, u novinama, časopisima, u učeničkim školskim listovima, zbornicima, godišnjacima, u učeničkim sastavima, javnim natpisima (oglasi, plakati, upute, reklame itd.), u snimkama učeničkih razgovora, izlaganja i rasprava, u radio-emisijama, u televizijskim emisijama, u filmovima, u kazališnim predstavama te u snimkama osobnih i javnih govora i razgovora. „U jezičnoj je nastavi čest primjer uporabe književnih tekstova u lingvometodičke svrhe, poglavito onih koji su zastupljeni u programskim sadržajima čitanka ili u lektirnim djelima.“ (Bjedov, 2010.: 307.) Stoga smo i mi ulomke lektirnoga djela *Strah u Ulici lipa* uporabili kao lingvometodičke predloške i to u provedbi stvaralačkoga diktata i diktata s obrazloženjem, zatim u gramatičko-pravopisnoj (fonološkoj) vježbi pisanja riječi s glasovnim skupovima *ije, je* te u morfološkoj vježbi razvrstavanja promjenjivih i nepromjenjivih vrsta riječi.

Vježba preoblikovanja – stvaralački diktat

S učenicima smo proveli gramatičku vježbu preoblikovanja. Riječ je o složenijem obliku pravopisnih vježbi pri čemu se od učenika očekuje ne samo reproduktivno djelovanje, nego i stvaralački prinos. (Pavličević-Franić, 2005.) Učenici su trebali na lingvometodičkome predlošku preoblikovati podcrtane riječi, tj. ispisati ih u odgovarajućem sklonidbenom obliku jer smo ih zadali u nominativu. Znači, ova je vježba preoblikovanja bila gramatički uvjetovana jer je zahtijevala pravilne morfološke oblike sklonidbenih riječi. Također je imala karakter pismenoga diktata i to stvaralačkoga. „Pojedini metodičari smatraju stvaralačkim diktatom takav diktat u kojemu učenik/učenica samostalno oblikuje pojedine riječ u tekstu, preinačuje zadane riječi ili nadopunjuje tekst odgovarajućim jezičnim podacima.“ (Rosandić, 2002.: 83.) Dunja Pavličević-Franić kaže kako je stvaralački diktat „...lingvistički i pedagoško-psihološki najzahtjevnija vrsta pismenih diktata.“ (Pavličević-Franić, 2005.:164.) Govoreći o podvrstama stvaralačkoga diktata, Pavličević-Franić navodi kako se ova složena i zahtjevna pismena vježba može uspješno oblikovati i usmjeriti i ostvariti svoju svrhovitost već u početnim razredima osnovne škole. „...može se izvoditi stvaralački diktat u kojem učenici samostalno preoblikuju pojedine riječi (a ne cijeli tekst). Na primjer, umjesto riječi u zagradi, na praznu crtu valja upisati pravilan oblik riječi...“ (Pavličević-Franić, 2005.: 164.) Za stvaralački diktat koristili smo se tekstem u kojemu smo podcrtane imenice i pridjeve zadali u nominativnome obliku, primjer (6):

(6)

„Ipak, u ulica postoji jedno mjesto koje podsjeća na staro vrijeme (mn.). Tu je ponajprije ruševina vrlo stara kuća, ili još bolje, ono što je od ruševina (jd.) ostalo. A ostali su samo temelji, a pod temelji (mn.) mračan i prilično tajanstven podrum. Pred ruševina (mn.) je spomenik, poprsje ozbiljan i dostojanstven čovjek. Još se može pročitati što piše na spomenik. (...) Znamo čak i to, da je bio gradski senator. Ne znamo, možda, da je kuća od koje su ostali samo temelji i podrum, nekada pripadala Alkibijad Kolotrk.“

(Matošec, 2002.: 5.)

Učenici su imali zadatak zapisati tekst u svoje bilježnice tako da umjesto nominativnih oblika (označenih u primjeru 6), napišu odgovarajući sklonidbeni oblik zadane riječi, prepoznaju padež o kojemu je riječ i imenuju ga. Provjera je ovoga zadatka slijedila nakon provedenoga diktata. Učenici su se javljali za pojedine rečenice, na ploču ispisivali jednu po jednu rečenicu naglašavajući sklonidbeni oblik označenoj riječi i određujući padež. Ostali su učenici pažljivo pratili izlaganja, ispravljali pogr-

ješke u svojim bilježnicama i u razgovoru koji je uslijedio isticali u čemu je pogriješka. U (7) donosimo primjere riješenosti svake rečenice ulomka.

(7)

1. Ipak, u ulici postoji jedno mjesto koje podsjeća na stara vremena (mn.).

D N A

2. Tu je ponajprije ruševina vrlo stare kuće, ili još bolje, ono što je od ruševina (jd.) ostalo.

N G G

3. A ostali su samo temelji, a pod temeljima (mn.) mračan i prilično tajanstven podrum.

N I N N

4. Pred ruševinama (mn.) je spomenik, poprsje ozbiljnog i dostojanstvenog čovjeka

I N N G G

5. Još se može pročitati što piše na spomeniku.

L

6. Znamo čak i to, da je bio gradski senator.

N

7. Ne znamo, možda, da je kuća od koje su ostali samo temelji i podrum, nekada pripadala Alkibijadu Kolotrku.

N N N L

U prvoj rečenici uočavamo da su oblici imenskih riječi, *jedno mjesto* i *stara vremena*, morfološki točno oblikovani (nominativ i akuzativ), ali isto tako uočavamo da su učenici pogriješili u određivanju padeža imenici *u ulici*. To je bila prigoda podsjetiti se dativa i lokativa, njihova značenja te prijedloga koji uz njih stoje. Heurističkim smo pitanjima potaknuli učenike na razmišljanje i razgovor te su učenici vrlo brzo utvrdili da je riječ o lokativu, a ne o dativu pri čemu im je u prepoznavanju lokativa ključan bio prijedlog *u*. U drugoj su rečenici učenici pravilno uporabili nominativni oblik *ruševina* i genitivni *stare kuće*, ali su pogriješili u određivanju padeža imenici *ruševina*, u drugom dijelu ove rečenice, za koju u zagradi stoji da ju treba oblikovati u jednini. Naime, sročnost jest postignuta uporabom oblika *ruševina*, „...ono što je od *ruševina* ostalo.“ i učenici su dobro zaključili da je riječ o genitivu, ali je navedeni oblik u množini, a ne u jednini. U sljedećim četirima rečenicama učenici su pravilno oblikovali sklonidbene oblike označenih imenica i odredili im padež. U posljednjoj rečenici diktata ponovno uočavamo pogriješku u određivanju padeža. Naime, ponovno je riječ o poteškoći u razlikovanju dativa i lokativa jer imenica *Alkibijadu Kolotrku* nije u lokativu, kako su učenici napisali, nego u dativu.

Analizirajući provedeni diktat, uočavamo da su učenici imali manjih poteškoća u razlikovanju D i L (*u ulici, Alkibijadu Kolotrku*) te u preoblikovanju imenskih riječi iz jednine u množinu (*ruševina – ruševine*). Učenici su, ispravljajući u svojim bilježnicama ono što su pogrešno napisali, proveli samoprocjenjivanje koje „...pomaže učenicima u analiziranju vlastitih procesa učenja i unapređivanju tih procesa.“ (Peko i Pintarić, 1999.:125.) Troje je učenika napisalo diktat bez ijedne pogreške, dvanaest je učenika imalo do tri pogreške, a više od tri puta pogriješilo je sedmero učenika.

Diktat s obrazloženjem

Sljedeći odabrani ulomak romana M. Matošca *Strah u Ulici lipa*, bio nam je zanimljivim predloškom za diktat s obrazloženjem koji je „...povezan s teorijskim znanjem o jeziku, odnosno s poznavanjem pravila, definicija i normi.“ (Pavličević-Franić, 2005.: 162.) Željeli smo utvrditi i provjeriti pisanje velikoga početnoga slova. Prije nego što smo učenicima izdiktirali tekst (primjer 8) u kojemu su sve riječi napisane malim početnim slovom, najprije smo s učenicima usmeno ponovili pravila o pisanju velikoga početnoga slova. „Pisanje ili izricanje pravila pojačava učenikovu misaonu aktivnost...“ (Pavličević-Franić, 2005.: 162.) Učenicima smo diktirali tekst, a oni su ga zapisivali poštujući pravopisnu normu o pisanju velikoga početnoga slova.

(8)

latica odjednom shvati da je uz velikog toma zaboravila sve nepravilike ovog neobičnog dana. sasvim ih je zaboravila. ali sada su se njene misli opet vratile mungosu i događajima u alkibijadovu podrumu. a možda bi, pomisli s nadom, možda bi veliki tom mogao pomoći? bi li vrijedilo da mu kaže, da mu ispriča što je sve doživjela družba iz ulice lipa? ne, ne smije. ne smije bez pristanka ostalih.

(Matošec, 2002.: 59.)

Nakon diktata, učenici su ispisivali rečenice na ploču, primjer (9).

(9)

Latica odjednom shvati da je uz Velikog Toma zaboravila sve nepravilike ovog neobičnog dana.

Sasvim ih je zaboravila.

Ali sada su se njene misli opet vratile Mungosu i događajima u Alkibijadovu podrumu.

A možda bi, pomisli s nadom, možda bi Veliki Tom mogao pomoći?

Bi li vrijedilo da mu kaže, da mu ispriča što je sve doživjela družba iz Ulice lipa?

Ne, ne smije.

Ne smije bez pristanka ostalih.

U navedenome primjeru uočavamo da su učenici usvojili pravopisnu normu o pisanju velikoga početnoga slova⁸ jer su napisali velikim početnim slovom sve riječi koje je bilo potrebno napisati. Također su, u obliku natuknica, napisali i pravila o tome kada se riječi pišu velikim početnim slovom, a koja se odnose na primjere rečenica u diktatu, što navodimo u (10):

(10)

- početak rečenice (Ali sada su se njene misli...)
 - vlastito ime (Latica, Mungos)
 - osobni nadimci (Veliki Tom)
 - nazivi ulica (Ulica lipa)
 - posvojni pridjevi na –ov, -ev, -in (Alkibijadov)
 - imena gradskih naselja – kod složenih imena samo se prva riječ piše velikim početnim slovom, a od ostalih riječi samo one koje su same po sebi vlastita imenica (Alkibijadov podrum – dio grada)
-

Gramatičko-pravopisna (fonološka) vježba

Ulomci se romana *Strah u Ulici lipa* mogu uporabiti i u gramatičkoj nastavi, ne samo za obradbu jezičnih sadržaja, nego i za uvježbavanje. „Gramatički se sadržaji uvježbavaju na konkretnim primjerima svakodnevne komunikacijske prakse, u skladu s jezično-izražajnim i komunikacijsko-funkcionalnim pristupom, bez teoretiziranja i gramatiziranja nad apstraktnim sadržajima kakvi gramatički jesu.“ (Pavličević-Franić, 2005.:119.) S obzirom na to, odabrali smo kraći ulomak za provedbu fonološko-pravopisne vježbe smjenjivanja glasovnih skupova *ije, je*. „Fonološke su vježbe usko povezane s drugim podvrstama gramatičkih usmenih i pismenih vježbi, a osobito s pravogovornim i pravopisnim vježbama.“ (Pavličević-Franić, 2005.: 120.) Vježbu smo oblikovali tako da su u zadanim primjerima (11), učenici trebali umetnuti glasovni skup *ije* ili *je* u riječima u kojima navedeni slogovi nedostaju.

(11)

- Bolje je sv__tlo nego ovaj neprobojni mrak.
 Prema sebi sam pogr__šio mnogo puta i znam kako je čov__ku koji je kriv sam pred sobom.
 Upalio je sv__ću i htio prići d__čakovu ležaju, ali nije mogao.
 Nitko na c__lom sv__tu!
-

⁸ S pisanjem se velikoga početnoga slova učenici prvi put susreću već u 1. razredu osnovne škole kada uče veliko slovo na početku rečenice. U 2. razredu upoznaju se s velikim slovom u pisanju višičlanih vlastitih imena, a u svakom sljedećem razredu proširuju se obrazovna postignuća glede normativnih pravila o pisanju velikoga početnoga slova.

I ovaj smo zadatak provjerili tako što su učenici ispisivali primjere na ploču, primjer (12).

(12)

1. Bolje je svijetlo nego ovaj neprobojni mrak.
2. Prema sebi sam pogriješio mnogo puta i znam kako je čovjeku koji je kriv sam pred sobom.
3. Upalio je svijeću i htio prići dječakovu ležaju, ali nije mogao.
4. Nitko na cijelom svijetu!

Podsjećajući se pravila o pisanju i izgovoru dvoglasnika *ije*, „...izgovaramo li dugi slog, pišemo ije... izgovaramo li kratki slog, pišemo je...“ (Babić, Ham i Moguš, 2005.: 21.), učenici su vrlo brzo uočili pogriješku u prvome primjeru *svijetlo* u prvoj rečenici. U ostalim je rečenicama razvidno kako su učenici pravilno umetnuli dvoglasnik.

Morfološka vježba o promjenjivim i nepromjenjivim vrstama riječi

U 5. razredu prevladavaju morfološki sadržaji. Prije svega, obrađuju se promjenjive i nepromjenjive riječi, stoga smo s učenicima proveli vježbu razvrstavanja riječi prema navedenoj kategoriji. U zadanim smo rečenicama, primjer (13), podcrtali pojedine riječi i tražili od učenika da ih razvrstaju u promjenjive i nepromjenjive riječi te da odrede kojoj vrsti riječi pripadaju. U primjeru 14⁹ navodimo kako su to učenici učinili.

(13)

Mungos ga zadovoljno pogleda, osmjehne mu se pa gurne ruku u džep.

Srećku, koju mu je pružio, Šapica je ljutito poderao i bacio na pod.

Pred Alkibijadovom kućom nekada je bila jaka ograda.

Zar ti ne spavaš? – upita Veliki Tom.

(14)

PROMJENJIVE RIJEČI

ga – zamjenica
gurne – glagol
džep – imenica

NEPROMJENJIVE RIJEČI

zadovoljno – prilog
pa – veznik
na – prijedlog

⁹ Ovaj je primjer označen zbog toga što su učenici pogriješili u određivanju vrste riječi.

(14)	
PROMJENJIVE RIJEČI	NEPROMJENJIVE RIJEČI
mu – zamjenica	pred – prilog ¹
je – pomoćni glagol	nekada – prilog
poderao – glagol	zar – čestica
Alkibijadovom – pridjev	ne – čestica
jaka – pridjev	
ograda – imenica	
upita – glagol	

U tablici je razvidno da su učenici podcrtane riječi pravilno razvrstali u promjenjive i nepromjenjive te točno odredili kojoj vrsti pripadaju, osim u primjeru *pred* za koji su naveli da je prilog. U razgovoru su učenici objasnili da im je jasno kako je riječ o nepromjenjivoj vrsti riječi, ali nisu bili sigurni pripada li riječ *pred* priložima ili prijedlozima. Zbog toga smo učenike ponovno usmjerili na rečenicu u kojoj se nalazi prijedlog *pred*, i to na riječ (imenicu) uz koju stoji (*kućom*). Prijepor je učenicima izazvao pridjev *Alkibijadovom* jer se nalazi između navedenoga prijedloga *pred* i imenice *kućom*.

Zaključak

Korelacijski pristup u nastavi hrvatskoga jezika omogućuje učenicima sveobuhvatan pristup nastavnim sadržajima, njihovo povezivanje, a samim tim i razumijevanje te primjenu. U ovome smo radu promatrali nekoliko korelacijskih mogućnosti koje nam pruža roman *Strah u Ulici lipa*, Milivoja Matošca, pri čemu smo povezali nekoliko programskih tema iz književnosti, hrvatskoga jezika i jezičnoga izražavanja. Mogućnosti smo istražili u neposrednoj nastavi polazeći od ponavljanja pojmova fabula i fabularni tijek, s osobitim obzirom na pojmove: uvod, zaplet, vrhunac i rasplet radnje, na primjeru lektirnoga djela *Strah u Ulici lipa* pri čemu smo uspostavili korelaciju s jezičnim izražavanjem, tj. s prepričavanjem (informativnim i stvaralačkim). Informativno je prepričavanje ostvareno doslovnim prepričavanjem tijeka radnje, a stvaralačko je postignuto uvođenjem novoga lika kojim su učenici dodatno „osnažili“ samu radnju romana. Književni smo diskurs uporabili i kao lingvometodički predložak u vježbi preoblikovanja koju smo proveli kao stvaralački diktat i u diktatu s obrazloženjem u kojemu su učenici pokazali poznavanje pravopisne norme – pisanje velikoga slova. Književni nam je predložak također poslužio u provođenju dviju gramatičkih vježbi: fonološke – pisanje glasovnih skupova *ije*, *je* i morfološke – razvrstavanje vrsta riječi prema kategoriji promjenjivosti. Navedenim smo primjerima pokazali višestruku primjenjivost književnoga teksta u nastavi

hrvatskoga jezika. Uspostavljanje korelacijskih odnosa u nastavi hrvatskoga jezika važno je poglavito zbog samih učenika jer pridonosi razvoju njihovih sposobnosti povezivanja i uspoređivanja poticanju stvaralaštva. A takva je nastava hrvatskoga jezika i te kako poželjna.

Literatura

- Babić, S., Ham, S., Moguš, M. (2005.). Hrvatski školski pravopis. Zagreb: Školska knjiga.
- Bjedov, V. (2010.). Književni ostvaraji Nade Iveljić kao lingvometodički predlošci, u: Zlatni danci 11, Život i djelo(vanje) Nade Iveljić, Zbornik radova s međunarodnog znanstvenoga skupa, str. 305.-330. Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera i Pečuh: Filozofski fakultet Sveučilišta u Pečuhu.
- Kajić, R. (1991.). Povezivanje umjetnosti u nastavi. Zagreb: Školska novine.
- Nastavni plan i program za osnovnu školu. (2006.). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.
- Pavličević-Franjić, D. (2005.). Komunikacijom do gramatike. Zagreb: Alfa.
- Peko, A., Pintarić, A. (1999.). Uvod u didaktiku hrvatskoga jezika. Osijek: Pedagoški fakultet.
- Rosandić, D. (2002.). Od slova do teksta i metateksta. Zagreb: Profil.
- Rosandić, D. (2005.). Metodika književnoga odgoja. Zagreb: Školska knjiga.
- Težak, S. (1996.). Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1. Zagreb: Školska knjiga.
- Težak, S. (2003.). Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 2. Zagreb: Školska knjiga.
- Vodopija, I. (1996.). Pisana komunikacija u osnovnoj školi i uvjeti njezina ostvarivanja, u: Hrvatski u školi-zbornik metodičkih radova. Zagreb: Školska knjiga.

Correlational Approach to the Novel *Strah U Ulici Lipa (Fear in Linden Street)* by Milivoj Matošec in Croatian Language Teaching

Summary

Correlational approach is a part of the integration-correlation system in teaching Croatian language, the basic characteristic of which is exactly correlating or integrating of teaching contents. The aim of this paper is to present several options of correlational approach to the novel *Strah u Ulici lipa (Fear in Linden Street)* by Milivoj Matošec, which is a part of assigned reading in the fifth grade; the aim is to present correlational relation of literature, Croatian language and linguistic expression as well as the use of literary discourse as lingual-methodical pattern. Literary discourse served as correlation- connecting component in repeating *fable and its parts* and *retelling* (informative and creative), as well as lingual – methodical pattern in implementation of exercises of redesigning, which were carried out in the form of *creative dictation*, then as *dictation with explanation* and in two grammar exercises: phonological – *writing words in ije, je clusters* and morphological – *classification of words according to variability category*. In methodological framework we applied description method and the procedure of systematic observation.

Key words: correlation, lingual-methodical pattern, fable, creative dictation, dictation with explanation